

Биљана М. Ковач Бејин¹
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет

ФРАЗЕОЛОГИЗМИ У НЕМАЧКОМ ФИЛМУ ПОСЛЕДЊЕ ПОГУБЉЕЊЕ И ЊИХОВ ПРЕВОД НА СРПСКИ ЈЕЗИК

Рад се бави анализом српског превода фразеологизама у немачком филму *Последње погубљење*. Циљ рада је да се контрастивном анализом утврди које су преводилачке стратегије примењене у преводу идентификованих фразеологизама и до каквих су резултата довеле, односно, које стратегије најбоље преносе карактеристике оригиналне реплике. Корпус је експерпиран из поменутог филма *Последње погубљење* и његовог превода на српски језик, а примери су категорисани према класификацији преводилачких стратегија за титловање, коју је сачинила Марија Лабарта Постиго (2020). Анализа је показала да најчешће употребљена стратегија јесте стратегија експлицитно значење. У овој стратегији не преноси се формални аспект изворника, а често ни стилски, већ само денотативни, због чега се у преводу губи битна димензија оригинала, што у појединим случајевима мења рецепцију филма са преводом у односу на рецепцију филма без превода.

Кључне речи: превод фразеологизама, преводилачке стратегије, аудио-визуелни превод, титлови, *Последње погубљење*

1. УВОД

Због специфичности које их издвајају од других сложених језичких јединица, фразеологизми представљају изазов за преводиоце сваке врсте текста. Најпре је неопходно да их преводиоци препознају као фразеологизме, а онда и да буду упознати са фразеологијом циљног језика не би ли могли да пронађу потпуни еквивалент у циљном језику (под условом да он постоји). Ако се томе додају и особености титла као подврсте аудио-визуелног превода, може се рећи да постају прави преводилачки проблем, јер у том случају и временско и просторно ограничење спутавају избор преводилаца, који често морају да се одрекну стилских аспеката полазног фразеологизма. Оваква интервенција утиче на рецепцију гледалаца који се, конзумирајући аудио-визуелни садржај, ослањају на његов превод.

У овом раду се истражују фразеологизми у немачком филму *Последње погубљење*, односно, њихов превод на српски језик, како би се

¹ biljana.kovac@ff.uns.ac.rs

утврдило које су преводилачке стратегије употребљене и до каквих су резултата довеле, тј. у којој мери су се оне у одређеним случајевима показале као погодне. Циљ је да се открије на који начин одређене стратегије могу да утичу на рецепцију филма код гледалаца којима је изворни језик непознат и који се стога приликом гледања филма у потпуности ослањају на превод, односно, да се установи која стратегија у том погледу даје најбоље резултате.

Ексерципирано је 17 фразеологизама који су контрастивном методом упоређивани са својим преводом, а затим груписани у једну од шест категорија према стратегији која је употребљена приликом њиховог превођења. Категоризацију стратегија за превод фразеологизама у аудио-визуелном садржају сачинила је Марија Лабарта Постиго (2020). За сваку категорију описани су репрезентативни примери.

2. ФРАЗЕОЛОГИЗМИ

Проучавајући фразеологију неког језика добијамо увид у „живи депо његове језичке енергије и виталитета који чува културно наслеђе народа који се тим језиком служи” (Вучетић 2004: 37). Фразеологизми нам омогућавају да се изразимо сликовито и експресивно, својим „асоцијативним (конотативним) значењима” остварују „емоционалн[у] (и експресивн[у]) језичк[у] функциј[у], тако што се при означавању појава (предмета) изражавају различите емоције говорника, као што су одобравање, неслагање, ублажавање, преувеличавање, иронија, неверовање, хумор и сл.” (Ничева, К. 1983: 71 према: Мршевић-Радовић 1987: 16). Стога избор одређених фразеолошких јединица у говору појединца одаје и одређене особине његове личности, због чега представљају плодан предмет за анализу, не само у лингвистици, већ и у књижевности и транслатологији.

Фразеологизми представљају сложене језичке јединице². Бургер и Јакше (1973: 3) их посматрају као хипероним који се односи на спојеве лексема који се не могу објаснити (само) на основу синтаксичких и семантичких правилности. Јосип Матешић (1982: 6) у свом *Фразеолошком рјечнику хрватскога или српског језика* издваја четири кључне особине које их описују: репродуктивност – фразем се јавља као устаљен низ лексема у готовом облику; формална структура – састоји се из најмање две компоненте; идиоматичност – најмање једна компонента се јавља у измењеном значењу, због чега значење целе фразеолошке јединице није једнако збиру значења појединачних компоненти; уклопивост у контекст – фразем се јавља као реченични члан³. Поред горепоменутих експресивности, Вуловић (2015: 25) додаје и конотативност. Ова сложе-

2 Пилц (1981: 17–23) даје хронолошки избор дефиниција фразеологизама.

3 Флајшер (1997: 30) наводи сличне критеријуме: идиоматичност, семантичко-синтаксичку стабилност и лексикализованост и репродуктивност.

на структура увек носи једно, јединствено значење (Мршевић-Радовић 1987: 13), и у контексту има статус лексеме (Вуловић 2015: 25). Како значење не може да се закључи из значења појединачних компоненти, фразеологизми чак и матерњим говорницима могу да задају потешкоће.

Поље истраживања фразеологије се од њених почетака до данас знатно проширило и више не подразумева искључиво идиоме, већ и многе специјалне класе (Голубовић 2009: 192). У мноштву научне литературе која се у најширем смислу бави фразеологијом није могуће наћи јединствену поделу, с обзиром на то да се класификације могу заснивати на различитим аспектима као што су граматика, семантика или степен идиоматичности (Бургер 2007: 41). Границе између категорија, према ком год критеријуму да су оне одређене, не могу бити строге и апсолутне.

3. ФРАЗЕОЛОГИЗМИ КАО ПРЕВОДИЛАЧКИ ПРОБЛЕМ

Може се рећи да су фразеологизми због своје сликовитости и јединственог значења културно специфични и да се у њима одражава поглед на свет целе једне групе људи, односно, нације (Сабан 2007: 590). Оно што је специфично за једну културу може да буде потпуно непознато у другој. Уколико се ради о језицима који су културолошки блиски, понекад постоје потпуни еквиваленти (Чихоцки, Мразовић 1983: 162). Тако у скоро свим европским језицима постоје одређени фразеологизми истог порекла, на пример из Библије и митологије, или фразеологизми који настају на основу сличних слика и представа, за које углавном постоје еквиваленти у циљном језику (Мразовић 1998: 558). У ову групу спадају и фразеологизми из античке културе, из дела светске књижевности, из других различитих културних извора и фолклора (Вуловић 2015: 27). Они не представљају прави преводачки проблем уколико их преводилац препозна и уколико је упознат с фразеологијом полазног и циљног језика. Оваквих фразеологизама је, међутим, мало, а много су чешћи они специфични и културно обојени који су и занимљивији за контрастивна истраживања (Ковач, Митревски 2019: 126).

У преводима се могу пронаћи мање и више успешна решења за фразеологизме као преводачке проблеме; они се у циљном језику често парафразирају, понекад чак и када постоје еквиваленти, а има и примера када су просто погрешно преведени, што може да се припише недовољном познавању фразеологије полазног и циљног језика (Колер 2007: 612). Фразеологизме је, дакле, пре превођења најпре неопходно препознати као такве и знати њихово значење. Конотативно значење фразеологизма по правилу је везано за денотативно, а та њихова повезаност може да буде ближа или удаљенија (Флајшер 1997: 201), од чега зависи у којој мери ће само разумевање бити изазовно. Самим тим што је у тексту сваки фразеологизам нужно и део ширег контекста који та-

кође утиче на разумевање, може се рећи да су контекст и контекст једнако важни за разумевање, а тако и за превођење фразеологизама (Ковач, Митревски 2019: 127).

Додатну потешкоћу за превођење фразеологизама представља и чињеница да за многе језичке парове не постоје двојезични фразеолошки речници. Када постоје, они не нуде увек еквивалентни фразеологизам као превод, већ објашњавају његово значење на циљном језику, па је неопходно консултовати и једнојезичне фразеолошке речнике. Дobar (фразеолошки) речник би требало да садржи и информације о стилском нивоу одредница.

Фразеологизми у филмовима имају посебну вредност, јер омогућавају да се секундарне (социјалне, културне и емоционалне) информације сажето пренесу, а управо те секундарне информације у преводу треба сачувати; ова њихова значајна стилска функција се парафразирањем губи (Голубовић 2010: 473). У неким случајевима на денотативном нивоу постоје еквивалентни фразеологизми у циљном језику, који ипак не представљају одговарајуће преводачко решење, јер се према стилу не поклапају с оригиналним фразеологизмом (Ковач, Митревски 2019: 127). Поред денотативног значења, стил и те како може да диктира избор преводаца када је превод фразеологизама у питању.

Из свега наведеног сасвим је јасно зашто фразеологизми представљају посебан преводачки проблем за који стручна литература, међутим, нема решење, већ нуди савете и наводи могуће технике и стратегије (ibid.: 127). Коначна одлука, као и приликом решавања других преводачких проблема, остаје на преводиоцима.

4. ФИЛМ ПОСЛЕДЊЕ ПОГУБЉЕЊЕ

Последње погубљење (нем. *Nahschuss*) филм је режисерке и сценаристкиње Франциске Штинкел (Franziska Stünkel) који је изашао 2021. године у Немачкој. У питању је политичка драма која је инспирисана истинитом причом о животу Вернера Тескеа (Werner Teske), чије је погубљење 26. јуна 1981. године било последње спроведено у тадашњој Немачкој Демократској Републици (Лизе 2021: пара. 2). Хелсиншким споразумом који је и НДР потписала 1975. године, а који се између осталог односио и на поштовање људских права и основних слобода, смртна казна престала је да се практикује у већини земаља, те је НДР, која није хтела да одустане од ове мере, наставила да је спроводи тајно (Родек 2021: пара. 1–2). Од 1968. се уместо гиљотине смртна казна извршавала изненадним пуцњем у потиљак, што се тада сматрало хумани(ј)м (Грађански комитет Лајпциг 2021: пара. 19). Филм је добио наслов управо по лексеми којом се означава овакав начин извршавања смртне пресуде у немачком језику (нем. *Nahschuss*⁴).

4 Дословни превод на српски би био *уцањ изблиза*.

Протагониста Франц Валтер се на почетку филма спрема за пут у Африку, где би требало да проведе годину волонтирајући, међутим, пре него што авион полети, двојица службеника га позивају да пође за њима у Министарство за државну безбедност где му нуде професорску позицију, испуњење његових каријерних снова, уколико заузврат годину дана проведе радећи за Штази. Он пристаје на ову примамљиву понуду, од државе добија нов и лепо уређен стан, а његов живот наизглед креће узлазном путањом.

Први радни задатак му је да шпијунира познатог фудбалера Хорста Лангфелда, који је из Источне пребегао у Западну Немачку. Прве сумње се код Валтера јављају када постаје сведок томе на шта су службеници спремни да би постигли циљ, али када покуша да се супротстави методама Штазија, прете му да његова мајка неће добити термин за неопходну операцију. Лангфелда налазе мртвог у кади, а Валтер више не може да поднесе своју позицију и посао на који је пристао, већ почиње да отуђује документа из канцеларије и да их крије у свом стану с вероватном намером да их преда „непријатељу”. Откривају га, а Судско веће му због издаје изриче смртну казну.

5. ПРЕВОДИЛАЧКЕ СТРАТЕГИЈЕ У ПРЕВОДУ ФРАЗЕОЛОГИЗАМА У ФИЛМУ ПОСЛЕДЊЕ ПОГУБЉЕЊЕ

У раду се под термином фразеологизам подразумевају фразе у ужем и у ширем смислу како их дефинишу Бургер (2003) и Флајшер (1997), те су у обзир узете и пословице. Филм *Последње погубљење* доступан је на платформи НВО Мах, а превод је радила фирма *Mediatranslations*. Ексерципирано је 17 различитих фразеологизама од којих се један јавља три пута у две различите варијанте, а један има особине фразеологизма, али у немачком језику није лексикализован. Поред ових 17 фразеологизама који су идентификовани у филму, два су се нашао у преводу на местима на којима у оригиналу не постоје фразеологизми.

Поређењем са преводом установљено је које су преводилачке стратегије употребљене у преводу фразеологизама. Анализа прати класификацију стратегија за превођење идиома у аудио-визуелним преводима, тачније титловању, коју је начинила Марија Лабарта Постиго (2020: 53):

1. изостављање (енгл. *omission*),
2. експлицитно значење (енгл. *explicit meaning*),
3. парцијална еквиваленција (енгл. *partial equivalence*),
4. потпуна еквиваленција (енгл. *total equivalence*),
5. калк (енгл. *loan translation*),
6. креирање (енгл. *creation*).

У наредним поглављима су представљени репрезентативни примери за сваку категорију и описано је на који начин одређена интервенција (потенцијално) утиче на рецепцију филма.

5.1. ИЗОСТАВЉАЊЕ

Ова стратегија подразумева да је фразеологизам који се јавља у оригиналном тексту потпуно изостављен у преводу (Лабарта Постиго 2020: 54). У анализираном филму, односно, у преводу није било оваквих случајева, те би се могло закључити да је преводилац пронашао преводилачка решења за све фразеологизме.

5.2. ЕКСПЛИЦИТНО ЗНАЧЕЊЕ

Експлицитно значење је стратегија у којој се уместо идиома, који се јавља у оригиналу, у преводу задржава само експлицитно значење фразеолошке јединице (ibid.: 57), дакле, у преводу се не јавља фразеологизам. Ова стратегија је примењена на највећем броју примера у анализираном филму и његовом преводу (11 од 17), што не чуди ако се узме у обзир да представља најлакши (понекад и једини) начин да се преведе идиом који у циљном језику није лексикализован или није познат у циљној култури.

Први пример који се описује јавља се у разговору између протагонисте Франца Валтера и једног од службеника Министарства за државну безбедност. Франц изражава забринутост за пртљаг који се већ налази у авиону, а службеник одговара:

04:11 Machen Sie sich keine Gedanken. Wir kümmern uns um alles.	Не брините о томе. Ми ћемо се за то побринути.
--	---

У *Немачко-српскохрватском фразеолошком речнику* Павице Мравовић и Ружице Приморац (1981: 315) фразеологизам *sich Gedanken machen* преведен је на следећи начин: „размишљати; бринути се; бити заокупљен мислима, бригама; забринути се; бити неспокојан; гристи се због нечега; бавити се тужним мислима”. Речник не нуди српскохрватски фразеолошки еквивалент. Компонента оригиналног фразеологизма *Gedanke* (срп. мисао) могла је бити сачувана употребом фразема *не шрошићи мисли*, овакав превод се, међутим, стилски не би уклопио у формалну ситуацију сцене, а поред тога има и друкчију конотацију. Овакве номинализације су карактеристичне за формални стил немачког језика, а тај аспект није видљив у преводу.

У сцени у којој протагониста Франц Валтер (ФВ) упознаје Дирка Хартмана (ДХ), будућег колегу с којим ће уско сарађивати, Хартман изговара два фразеологизма, који су преведени помоћу ове стратегије:

<p>05:20 [ФВ:] Sie wollen mich in der Hauptverwaltung Aufklärung?
[ДХ:] Ja. Sie können dort Ihren Beitrag leisten diesem Land den Frieden weiter zu garantieren.
Horst Langfeld, ist Ihnen ein Begriff?
[ФВ:] Der Fußballer? Ja, klar. Also, wir kennen uns nicht persönlich, aber wir haben beide bei Union gespielt.</p> | <p>[ФВ:] Желите да се придружим ХВА-у?
[ДХ:] Да. Тако можете допринети очувању мира у земљи. Је ли вам познато име Хорст Лангфелд?

[ФВ:] Фудбалер? Да, наравно. Лично се не познајемо, али обојица смо играли за Унион.</p> |
|--|--|

Први пример у оригиналу представља функционални глаголски спој *einen Beitrag leisten*, за који се у фразеолошком речнику јављају следећи преводи: „дати прилог; учинити своје (у некој ствари); допринети” (ibid.: 113). Сличном структуром у српском језику, као што је *дајти допринос*, могао је да се сачува формални тон оригиналне реплике.

У другом примеру се у оригиналу јавља идиом *ein Begriff sein* (у дословном преводу *бити/представљати (некоме) појам*). Овај идиом није пронађен у двојезичном фразеолошком речнику, већ само у једнојезичном речнику идиома (Шеман 2011: 64), а његово значење јесте *бити (некоме) познат/о/а*. Ни у *Фразеолошком речнику српског језика* Ђорђа Оташевића (2012) није пронађен еквивалентни фразеологизам, док је у речнику Јосипа Матеша (1987: 486) пронађен наизглед попутни еквивалент „бити (постати пф.) појам бити/постати познат/врхунски; стећи име/углед/поштовање”. Овде се, међутим, ради о *лажном пријатељу*, јер се значење фразеологизма на немачком и српском језику разликује, иако су појединачни елементи истоветни, због чега се овде ради само о лексичким, али не и семантичким еквивалентима.

У разговору између Франца и његовог оца јављају се два фразеологизма:

<p>07:05 [Отац:] Was hast du immer gesagt? Wenn du jetzt ein Jahr diese Arbeit in Afrika machst und dir danach noch zwanzig Jahre den Arsch so richtig aufreißt, dann schaffst du das vielleicht, ganz vielleicht, mit fünfzig oder Mitte fünfzig Professor zu werden, aber nicht eher. Da ist jetzt wohl ein Wunder passiert.
[ФВ:] Ja. Stell dir mal vor, in ein paar Jahren ruf ich vielleicht schon eigene Studien ins Leben.</p> | <p>[Отац:] Шта си оно говорио? Ако будеш годину дана радио у Африци и затим се мучио још 20 година, да ћеш тек тада, у својим педесетима, моћи да постанеш професор. Али не пре тога. Изгледа да се догодило чудо.

[ФВ:] Да. За неколико година ћу можда започети неки нови колегијум.</p> |
|--|---|

Фразеологизам *sich den Arsch aufreißen* у Речнику немачких иги-ома стилски је маркиран као вулгаризам због компоненте *Arsch* (Шеман 2011: 33). У преводу је пренесено само експлицитно значење, а изостављена сликовита компонента, стилско обележје је неутралисано, а са њим и комични елеменат. На тај начин гледаоци који прате филм без превода могу да стекну друкчији утисак о односу између сина и оца од гледалаца који се ослањају на превод. Претпоставка је да би публика која разуме немачки језик Валтеровог оца перципирала као опуштеног човека који има близак однос са сином, а сцена би за њих била потенцијално комична, што се не би могло очекивати код гледалаца који се ослањају на титл.

За пример *ins Leben rufen* се у двојезичном речнику јављају преводи „основати, остварити, створити нешто; изазвати” (Мразовић, Приморац 1981: 526). Ни за овај пример нису понуђени еквивалентни фразеологизми. У српском фразеолошким речнику се јавља фразеологизам који би представљао парцијални еквивалент „донети/доносити [нешто] на свет” са значењем „створити/стварати нешто” (Оташевић 2012: 132). Превод за који се определио преводилац не преноси експресивност и сликовитост оригиналне језичке јединице.

Као што показују наведени примери, овом стратегијом се чува значење изворног фразеологизма, али се губе сликовитост, експресивност и стилске особености, дакле, све секундарне информације о култури и карактерима ликова који изговарају одређене реплике. На тај начин се потенцијално мења перцепција ликова и појединачних сцена код гледалаца који се ослањају на титл.

5.3. ПАРЦИЈАЛНА ЕКВИВАЛЕНЦИЈА

О парцијалној еквиваленцији се говори када се оригинални фразеологизам преводи сличним фразеологизмом (Лабарта Постиго 2020: 58) који је лексикализован у циљном језику.

Дирк Хартман показује Францу његову канцеларију и предаје јединствени печат, с којим Франц треба да запечати орман сваки пут кад га затвори, уз следеће речи:

13:13 Das ist der Schlüssel für deinen Schrank. Und deine Partnerschaft. Damit versiegelst du den jedes Mal. **Die hütest du wie dein' Augapfel.** Diese Gravur hast nur du.

Кључ кабинета. И твој печат. Овиме сваки пут печатиш. **Чувај га својим животом.** Гравура је само твоја.

У овој сцени се јавља један од примера којима се преводиоци обично радују, јер за њих постоји потпуни еквивалент. Овај фразеологизам, наиме, потиче из Библије, тачније, јавља се у Псалму 17 и 5. Мојсијевој 32, 10, те је најлакши начин да се дође до превода – када преводилац

препозна порекло фразеологизма – консултовање српског превода Библије. Овде је, међутим, примењена стратегија парцијална еквиваленција, јер се у титулу јавља фразеологизам истог значења, са различитим компонентама, који не потиче из Библије. Мразовић и Приморац као превод за овај фразеологизам нуде више могућности, од којих је прва управо библијски превод „чувати нешто (некога) као зеницу ока, као око у глави, као мало воде на длану” (1981: 74). У преводу се јавља други израз сличног значења, али је лексема *око* (тачније *очна јабучица*) из оригинала замењена лексемом *живош*. Оваквим преводом се преноси експресивност и сликовитост оригинала, а задржано је и значење да се ради о нечему веома важном, што мора да се сачува.

У следећем примеру се јавља фразеологизам чији би превод формално могао да се сматра потпуном еквиваленцијом, који ће, међутим, због стилских одлика, ипак бити сврстан у ову категорију. Франц говори о фудбалеру Ренеру, Лангфелдовом познанику:

19:10	Ich hab mal gehört, dass Renner ganz schön 'n Faible für Frauen hat.	Чуо сам да је Ренер слаб на жене.
-------	--	--

Када се погледа значење компоненте *Faible* немачког идиома, која потиче од француског *faible* што значи „слаб, нејак, немоћан, неопоран” (Јовановић 2005: 181), постаје јасно да се овде ради о некој врсти еквиваленције. Занимљиво је да је у двојезичном фразеолошком речнику овај идиом стилски маркиран као разговорни стил (Мразовић, Приморац 1981: 260), док је у немачком универзалном речнику Дуден онлајн лексема *Faible* означена као књишки стил, што представља велику дискрепанцу.

5.4. ПОТПУНА ЕКВИВАЛЕНЦИЈА

Лабарта Постиго (2020: 60) под потпуном еквиваленцијом подразумева „метафорички еквивалент оригиналног идиома у циљном језику”⁵, што по правилу представља идеалну ситуацију за преводиоце. С обзиром на то да је у датој категоризацији акценат на семантичком аспекту, а не на лексичком, као потпуни еквивалент ће се посматрати и превод неком од постојећих варијанти истог фразеологизма.

Фразеологизам *jm. in die Hände geraten*⁶ се у немачком језику јавља у неколико варијанти са различитим глаголима, али истим значењем: „пасти коме шака; пасти му у руке; доћи до руку” (Мразовић, Приморац 1981: 386). Овај фразеологизам се јавља у Францовој изјави на суду:

5 Превод ауторке.

6 У немачком речнику идиома, овај фразеологизам се јавља у варијантама „jm. in die Hände fallen/(geraten)” (Шеман 2011: 314), а са глаголом *gelangen* у варијанти „in unrechte Hände gelangen” (ibid.: 313). У филму се свака варијанта јавља у сличном контексту и са истим значењем.

47:41	Sie... Sie dürfen nicht in die Hände von feindlichen Organen geraten . Speziell also feindlichen Geheimdiensten.	Не смеју... Не смеју пасти у руке непријатељских агенција или институција. А посебно у руке страних обавештајних агенција.

Преводилац је препознао о ком се фразеологизму ради, те је у титулу искористио еквивалентни фразеологизам у српском језику, чиме је сачуван и формални и семантички аспект оригиналног текста. Овај фразеологизам се јавља на још једном месту у филму. Дирк Хартман (27:35) говори: „Wäre doch schade, wenn die Bilder **in die Hände** der Presse **gelangen**, oder?“, што је преведено као „Била би штета да фотографија дође до новина, зар не?“. Овде је фразеологизам изостављен, а пренесено је само његово значење, што се не може приписати просторном ограничењу од уобичајених 30 до 40 словних места по реду титула, јер ова цифра не би била прекорачена употребом српског еквивалента.

5.5. КАЛКОВИ

Калкови настају дословним превођењем фразеолошких јединица (Лабарта Постиго 2020: 61). У овом случају може да се говори о фразеолошким калковима, а у преводу филма *Последње појубљење* јавља се један овакав пример. Док се овој стратегији углавном прибегава када у циљном језику не постоји еквивалент, а преводиоци желе да сачувају идиом, овде се додатно ради о фразеологизму који у полазном језику није лексикализован. Бургер (2003: 46) овај феномен у књижевности назива ауторским фразеологизмом: полилексемска јединица, која као сложени фразеолошки израз постоји само у одређеном тексту. Препорука је да се ауторски фразеологизми преводе дословно (Ковач, Митревски 2019: 128), те њихови преводи у циљном језику представљају фразеолошке калкове.

У разговору Франца са Берндом, његовим некадашњим најбољим пријатељем, јавља се фразеологизам:

42:40	Du hast geheiratet. Es gab 'ne Hochzeit. Und jetzt tauchst du hier nach Wochen plötzlich mit Grabensmiene auf. Aber weißt du, ich glaub, beste Freunde lädt man nicht erst zur Beerdigung ein .	Оженио си се. Одржали сте венчање. И сада се појављујеш након неколико недеља с тужним погледом? Знаш шта? Не чекаш сахрану да позовеш најбољег пријатеља.

Овај фразеологизам представља ауторску творевину, те не може да има потпуни еквивалент у циљном језику, јер је постојање фразеологизма везано искључиво за текст у којем се јавља. Преводилац у овом примеру поступа према препоруци, те фразеологизам преводи дословно. Значење овог фразеологизма требало би да буде разумљиво

матерњим говорницима оба језика узимајући у обзир контекст, али и одређене одлике полазне и циљне културе. Франц и Бернд се срећу после дужег времена. Од њиховог последњег виђања Франц се оженио, а свадби су присуствовале највећим делом колеге из партије – нико од пријатеља и познаника из „претходног живота”. Бернд је повређен и љут када изговара наведени фразеологизам. И у немачкој и у српској култури сахране се одржавају на сличан начин, а присуствују им породица, пријатељи и познаници покојника. Бернд на овај начин жели да скрене Францу пажњу на то да је касно да се обнови њихово пријатељство, које је Франц *сахранио* кад је престао да негује контакт са пријатељем.

5.6. КРЕИРАЊЕ

О креирању се говори онда када у оригиналном тексту нема идиома, али се он јавља у преводу (Лабарта Постиго 2020: 62). У анализираном филму су пронађена два оваква примера:

16:51 Ich will nicht, dass irgendwas | Не желим да нешто **пође по злу**.
schiefgeht.

Глагол *schiefgehen* има значење *не успети* или *пропасти*, те му фразем *поћи по злу* семантички потпуно одговара. Овај пример је специфичан по томе што се на српском језику за овакво значење врло често користи овај или слични фразеологизми (*кретући лошим правцем*, *кретући наопако*) или описна поређења (*кретући како не треба*), а ређе само глагол. Стога фразем у преводу није упадљив и не мења разумевање ситуације у односу на оригинал.

Други пример из ове категорије јавља се у питању које поставља председник Судског већа оптуженом Францу Валтеру:

46:47 Wem gegenüber sind diese | Од кога те тајне морају да се чу-
Geheimnisse unbedingt zu | вају **по сваку цену**?
wahren?

У овом примеру се за превод прилога „unbedingt” који значи *обавезно* или *безусловно* јавља фразем „по сваку цену”. Конструкција *sein + zu* + инфинитив у немачком језику представља заменску форму за пасив, а често се користи у формалним разговорима, те у описаној сцени подвлачи строг тон и озбиљност ситуације, у којој протагониста стоји пред судом и дрхтавим гласом износи своју одбрану. Како се у српском језику, у поређењу с немачким, у знатно мањој мери користе пасивне конструкције, фразеологизам у преводу доприноси преношењу атмосфере, те се може рећи да је послужио као компензација за структуру која не постоји у циљном језику.

6. ЗАКЉУЧАК

У раду су анализирани преводи фразеологизама са немачког на српски језик на примеру политичке драме *Последње љубљење*. Указано је на опште преводачке потешкоће у вези са превођењем фразеологизама, а уз које се додају и специфичности аудио-визуелног превода, односно титла, који мора да се придржава цифре од 30 до 40 словних места с размацима по реду титла и временског ограничења од две до седам секунди.

Показало се да је у већини случајева (65%) као преводачка стратегија задржано само експлицитно значење; 11 фразеологизама је описно преведено (*ein Begriff sein* – бити познато). Ова стратегија представља преводачку интервенцију која може да се примени у сваком случају, али за којом би требало посезати само кад не постоје преводачки (парцијални или потпуни) еквиваленти, те се подразумева да преводац мора да познаје фразеолошки инвентар полазног и циљног језика не би ли могао да пренесе семантичке, експресивне, стилске и формалне аспекте оригинала. У преводу филма није примењена стратегија изостављања, те се може закључити да су сви фразеологизми детектовани и да је преводиоцу било познато њихово значење. Када је реч о стратегијама које подразумевају да се и у преводу јави фразеологизам, стратегија парцијалне еквиваленције примењена је у три случаја (*die hütest du wie dein Augapfel* – чувај га својим животом), а стратегија потпуне еквиваленције у варијанти једног фразеологизма (*in die Hände geraten* – пасти у руке). Преводачки калк се као стратегија јавио у једном случају и то у преводу ауторског фразеологизма (*beste Freunde lädt man nicht erst zur Beerdigung ein* – не чекаш сахрану да позовеш најбољег пријатеља). Ове три стратегије обезбеђују преношење секундарних информација и стилских обележја оригинала у превод. Стратегија креирања фразеологизама у преводу, којих није било на истом месту у оригиналу (*unbedingt* – по сваку цену), примењена је у два случаја.

У појединим случајевима стратегија експлицитно значење довела је до превода који не преноси потпуно атмосферу сцене. Оваква интервенција такође може да утиче на перцепцију ликова, чији говор у великој мери указује на њихов карактер; овакви преводи потенцијално доприносе томе да различит утисак о сцени имају гледаоци који филм гледају без превода, и они којима је превод потребан за разумевање.

На српском тржишту нуди се све више немачких телевизијских садржаја, пре свега филмова и серија, а иако је немачки у већини школа други страни језик који се учи поред енглеског као првог, гледаоци који конзумирају ове садржаје по нивоу знања језика не могу да се пореде са гледаоцима који конзумирају садржаје на енглеском језику, због чега је сасвим извесно да већи део публике мора (барем делом) да се ослања на превод. Истраживања за овај језички пар када су у питању

титлови јесу малобројна, те је неопходно овој теми посветити додатну пажњу узимајући у обзир различите садржаје и језичке аспекте.

Литература

Бургер 2007: Н. Burger, Phraseme in literarischen Texten und Autorenphraseologie, у: Н. Burger, D. Dobrovolskij, P. Kuhn, N. R. Norrick (уред.), *Volume 1 Phraseologie*, Berlin/Boston: De Gruyter Mouton, 316–329.

Бургер ²2003: Н. Burger, *Phraseologie: eine Einführung am Beispiel des Deutschen*, Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH & Co.

Бургер, Јакше 1973: Н. Burger, Н. Jaksche, *Idiomatik des Deutschen*, Tübingen: Niemeyer.

Вуловић 2015: Н. Вуловић, *Српска фразеологија и религија, Лингвокултуролошка истраживања*, Београд: Институт за српски језик САНУ.

Вучетић 2004: Ј. Вучетић, Улога фразеологизама у карактеризацији ликова у драмама Душана Ковачевића, Лепосавић: *Баштина*, 17, Лепосавић, 37–54.

Чихоцки, Мразовић 1983: S. Czichocki, P. Mrazović, *Lexikologie der deutschen Sprache: Einführung*, Novi Sad: Institut za strane jezike i književnosti.

Флајшер ²1997: W. Fleischer, *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag GmbH & Co. KG.

Голубовић 2010: Б. Голубовић, Превод фразеологизама у филмовима, Београд: *Српски језик XV*, Београд, 457–479.

Голубовић 2009: Б. Голубовић, Комуникативни фразеологизми у српском жаргону, у: *38. међународни научни састај слависта у Вукове дане*, Београд: Међународни славистички центар, 191–202.

Ковач, Митревски 2019: В. Kovač, А. Mitrevski, Beiß die Zähne zusammen! Phraseologismen in Bertolt Brechts Die Dreigroschenoper und ihre Übersetzung ins Serbische, у: С. Гудурић, Б. Радић Бојанић (уред.), *Језици и културе у времену и простору*, VIII/2, Нови Сад: Филозофски факултет, 125–134.

Колер 2007: W. Koller, Phraseme im Sprachgebrauch und in der Übersetzung, у: Н. Burger, D. Dobrovolskij, P. Kuhn, N. R. Norrick (уред.), *Volume 1 Phraseologie*, Berlin/Boston: De Gruyter Mouton, 605–613.

Лабарта Постиго 2020: М. Labarta Postigo, A metaphorical map of subtitling, *Babel*, John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/babel.00141.pos>

Мразовић 1998: Р. Mrazović, *Phraseologismen als Übersetzungsproblem in literarischen Texten*, у: W. Eismann (уред.), *EUOPHRAS 95*, Bochum: Brockmeyer, 557–568.

Мршевић-Радовић 1987: Д. Мршевић-Радовић, *Фразеолошке глатолски-именичке синтаме у савременом српскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет.

Пилц 1981: К. D. Pilz, *Phraseologie: Rednesartenforschung*, Stuttgart: J. B. Metzlerische Verlagsbuchhandlung.

Сабан 2007: А. Sabban, Culture-boundness and problems of cross-cultural phraseology, у: Н. Burger, D. Dobrovolskij, P. Kuhn, N. R. Norrick (уред.), *Volume 1 Phraseologie*, Berlin/Boston: De Gruyter Mouton, 590–605.

Речници

Јовановић 2005: С. Јовановић, *Савремени српско-француски речник: са грамађицом*, Београд: Просвета.

Матешкић 1982: Ј. Матешкић, *Фразеолошки рјечник хрватскога или српског језика*, Загреб: ИРО „Школска knjiga”.

Мразовић, Приморац 1981: Р. Мразовић, Р. Приморац, *Немачко-српскохрватски фразеолошки речник: немачки идиоматски изрази са српскохрватским еквивалентима*, Београд: Просвета.

Оташевић 2012: Ђ. Оташевић, *Фразеолошки речник српског језика*, Нови Сад: Прометеј.

Шеман 2011: Н. Schemann, *Deutsche Idiomatik. Wörterbuch der deutschen Redewendungen im Kontext*, Berlin/Boston: Walter der Gruyter GmbH & Co. KG.

Извори са интернета

Грађански комитет Лајпциг 2021: Bürgerkomitee Leipzig e.V., *Vor 40 Jahren: Letzte Hinrichtung in der DDR*. <<https://www.l-iz.de/melder/wortmelder/2021/06/vor-40-jahren-letzte-hinrichtung-in-der-ddr-398060>>. 30.10.2023.

Лизе 2021: К. Liese, *Nahschuss*. <<https://www.kinofenster.de/filme/archiv-film-des-monats/kf2108-nahschuss/nahschuss-film/>>. 30.10.2023.

Редакција Дуден-а s. а.: Duden online, *Faible*. <https://www.duden.de/rechtschreibung/Faible>. 13.09.2023.

Родек 2021: Н.-Г. Rodek, *Wenn Wessis sich über den Osten unterhalten*. <<https://www.welt.de/kultur/kino/article233026257/Nahschuss-mit-Lars-Eidinger-Trailer-und-Kritik.html>>. 30.10.2023.

Biljana Kovač Bejin / PHRASEOLOGISMEN IM DEUTSCHEN FILM NAHSSCHUSS UND IHRE ÜBERSETZUNG IN DIE SERBISCHE SPRACHE

Zusammenfassung / Phraseologismen stellen in jeder Art von Übersetzung eine besondere Schwierigkeit dar, einerseits wegen der formellen Eigenschaften, andererseits wegen der semantischen Aspekte wie Bildhaftigkeit und Expressivität. In audiovisuellen Übersetzungen, genauer in der Untertitelung, kommen zu den sonst auftretenden Schwierigkeiten auch die Charakteristika dieser Art der Übersetzung dazu, da diese nämlich räumlich und zeitlich eingeschränkt sind und dadurch die Wahl der Übersetzungsstrategien stark beeinflussen.

Diese Arbeit beschäftigt sich mit der Analyse der Phraseologismen, die im deutschen Film *Nahschuss* vorkommen, und damit, auf welche Art und Weise diese innerhalb der Untertitel in die serbische Sprache übersetzt wurden. Dabei wurden sie in sechs Kategorien eingeteilt und zwar nach den angewandten Übersetzungsstrategien, die Labarta Postigo definiert hat. Die Analyse hat gezeigt, dass die meisten Phraseologismen mithilfe der Strategie *Explicit Meaning* übersetzt wurden, und zwar 65 Prozent der Beispiele. Diese Strategie kommt aus dem Grund häufig zur Anwendung, weil sie ÜbersetzerInnen erlaubt, die explizite Bedeutung der Phraseologismen in jenen Fällen beizubehalten, in denen nicht alle Aspekte des Idioms übertragen werden können. Dadurch wurden jedoch an einigen Stellen die semantischen Besonderheiten nicht beibehalten, was die Rezeption der Zuschauer, die den Film mithilfe von der Übersetzung in Untertiteln verfolgen müssen, beeinträchtigt.

Schlüsselwörter: Übersetzung von Phraseologismen, Übersetzungsstrategien, audiovisuelle Übersetzung, Untertitel, *Nahschuss*

Примљен: 3. децембра 2023.

Прихваћен за штампу јануара 2024.